

N:o 3.

Ank. till Riksdagens kansli den 19 februari 1908 kl. 12 midd.

Andra Kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtande n:o 1, i anledning af väckt motion om skrifvelse till Kungl. Maj:t angående indragning af förste provinsialläkarebefattningarne m. m.

I en inom Andra Kammaren väckt motion, n:o 180, har herr S. J. Enander hemställt, »att Riksdagen ville i skrifvelse till Kungl. Maj:t anhålla, det täcktes Kungl. Maj:t på sätt i motionen förslagsvis antydts eller på annat sätt, som Kungl. Maj:t kan finna lämpligt, snarast möjligt vidtaga åtgärder för indragning af förste provinsialläkareinstitutionen, samt att de förste provinsialläkarebefattningar, som måhända dessförinnan bli vakanta, ej vidare tillsättas».

Till stöd för denna hemställan anför motionären följande:

Sverige äger en egendomlig institution af ganska dubiöst värde, hvilken knappt torde hafva sin motsvarighet inom något annat land på jorden. Den benämnes »förste provinsialläkareinstitution». Redan före midten af förra århundradet väckte dåvarande sundhetskollegium förslag om inrättande af en dylik institution, men denna kom först till stånd 50 år därefter eller vid 1891 års början och då, såsom nogsam bekant, ingalunda i följd af något inom läkarekretsar allmännare erkändt behof, utan, efter hvad med säkerhet påtås, såsom en så godt som framtvingen kompromiss mellan å ena sidan stora och trängande ekonomiska intressen, som sammanhänge med de civila tjänsteläkarnes

Bih. till Riksd. Prot. 1908. 8 Saml. 2 Afd. 2 Band. 3 Häft. (N:o 3.) 1

lönereglering, och å den andra det aldrig slumrande begäret efter förökad byråkratisk maktbefogenhet.

Å ena sidan kan institutionen således ej anses som en modern inrättning, hvars behof skulle ha framkallats af och som skulle arbeta i öfverensstämmelse med läkarevetenskapens nuvarande ståndpunkt, som ju anses vara en helt annan än den, samma vetenskap intog före nuvarande utvecklingsperiod, som medfört fullständigt ändrade förhållanden beträffande både vetenskapliga och sociala förhållanden.

Å andra sidan har institutionen redan hunnit fungera mer än en half mansålder, så att vi ingalunda sakna erfarenhet om institutionens praktiska innebörd. Och därvid hafva ej sällan tendenser till själftagen maktfullkomlighet kommit till synes, som negligerat både kommunal lagstiftning och kommunala myndigheter, och som hota att utveckla sig till ett olidligt förmynderskap öfver sistnämnda myndigheter. En utveckling af medicinmannens makt till enväldshärskaremakt medför oberäkneliga och skattedigra följder för kommunernas ekonomi. Det är en osund utveckling, för hvilken i tid bör sökas bot genom en hälsosam maktmoderation.

Enligt läkareinstruktionen säges *förste* provinsialläkarens egentliga, hufvudsakliga uppgift vara att »inom länet utöfva tillsyn öfver den allmänna hälso- och sjukvården», och alldeles samma uppgift har provinsialläkaren inom sitt distrikt både enligt nuvarande och äldre instruktionen af 1822. Men det skäl förefinnes ej numera, som kanske var hufvudmotivet vid tillskapandet af särskilda målsmän för hygienien, nämligen att provinsialläkaren ej skulle tillräckligt medhinna denna sist antydda verksamhetsgren på grund af den egentliga läkarepraktiken. Ty en ganska afsevärd skillnad råder beträffande betydelsen af »distrikt» nu och förr. Antalet provinsialläkare för att icke tala om de extra har betydligt ökats, hvarigenom på samma gång naturligtvis distriktens storlek minskats, och då knappast ens från äldre tider några verkliga olägenheter kunna påvisas af provinsialläkarnes förmenta uraktlåtenhet i berörda afseende, så finnes ännu mindre skäl antaga, att de ej i vår tid med jämförelsevis små distrikt skola ännu bättre medhinna dessa sina åligganden. Då härtill kommer, att medicinalstyrelsen har att öfvervaka den allmänna hälsovården i hela riket, och Konungens befallningshafvande därjämte inom respektive län, och då man numera, tack vare järnvägar, uniforma folkskolor m. m., ej längre kan tala om provinsiella egendomligheter, som möjligt enligt någons förmenande skulle kunna motivera särskilda hygieniska målsmän *länsvis*, så borde det väl kunna anses vara tillräckligt sörjdt för »den all-

männa hälsovården», om provinsialläkare hade inseendet i distriktet och styrelsen öfvervakade det hela. D. v. s. förste provinsialläkare, såsom särskilda målsmän för hvarje läns speciella allmänna hälsovård, måste anses som en onödig lyx, så mycket mer som numera enligt nya examensstadgan alla, som skola bli läkare, måste genomgå särskild hygienisk kurs.

Men härtill komma några andra mycket viktiga omständigheter. Hvad menas med allmän hälsovård?

Redan länge och särskildt sedan hälsovårdsstadgans tillkomst 1874 och i synnerhet sedan 1891, då förste provinsialläkarne tillkommo, har »allmän hälsovård» blifvit allt mer och mer liktydig med renhållning. Må man gärna fortfarande bibehålla detta konventionella begrepp för hälsovård och hälsovårdslära, blott man fasthåller, att stadgar angående hälsovårdsförhållandena mera äro att betrakta såsom tillhörande allmänna polisförordningar och allmänna ordningsstadgar, utan att de böra tillerkännas någon särskild medicinsk innebörd. I våra dagar menas med offentlig hygien eller »allmän hälsovård» något helt annat än förr. I början af 1906 började i Tyskland utgifvas ett i stor stil anlagdt verk, kalladt Hygieniskt Centralblad. I dess i bokhandeln tillgängliga anmälan hette det: »Genom naturvetenskapernas och teknikens väldiga framsteg har hygienens på den korta tid den tillerkänts rang som en själfständig vetenskap vunnit ett sådant omfång och ernått ett så stort inflytande på alla områden i det offentliga lifvet, att den icke längre representerar en gren af läkarevetenskapen (att den icke längre är en specialgren af medicinen, som liksom medicinska specialgrenar i allmänhet kunde och skulle odlas just af läkare och ingen annan), utan har hygienens numera blifvit en vetenskap, som bör vara en allmänning, en populär vetenskap för alla, ej blott för enhvar, som sysslar med någon gren af medicinen, det må nu vara hvilken som helst, eller med närbesläktade naturvetenskapsgrenar eller tekniska fackämnen eller national-ekonomi, eller öfver hufvud för alla och enhvar, som arbetar i det offentliga lifvet». (Se bilagan!)

Denna proklamation inför den civiliserade verlden — ty nämnda centralblad är en internationell tidskrift — är således ingenting mindre än hygienens oafhänghets- och myndighetsförklaring. Och någon protest från läkarnes sida har ej försports. Då således numera hygienens ej är ett speciellt läkareämne, är det alltså fullkomligt oberättigadt att längre vilja ha läkare som »målsmän för hygienens».

Om man tar del af medicinalstyrelsens underdåniga årsberättelser under en följd af år, skall man icke finna, att förste provinsialläkarne ut-

rättat något mera anmärkningsvärdt eller något som icke de vanliga provinsialläkare skulle kunnat uträtta lika godt i sina distrikt beträffande »allmän hälsovård» o. s. v. Ja, många förste provinsialläkare medgifva ärligt i sina af medicinalstyrelsen refererade årsberättelser, att de ej uträttat någonting att tala om till hygienens fromma.

Genom en indragning af förste provinsialläkareinstitutionen behöfs ingalunda någon vidlyftig revision af hälsovårdsstadgan eller andra författningar. Man behöfver blott tillämpa 1874 års hälsovårdsstadga såsom förr. Ej heller ligger något hinder för en indragning i förste provinsialläkarnes fullmakter. Enligt svensk författningssamling n:o 61 år 1890 äro alla förste provinsialläkare, äfven de som ha en med distrikts-tjänst kombinerad förste provinsialläkaresyssla, underkastade eventuella jämkningar i åligganden. Som förste provinsialläkare uppbäres ej lön utan blott »tjänstgöringspenningar», som utbetalas endast för tid med verklig tjänstgöring.

När nu en provinsialläkaretjänst i en residensstad blir ledig och tillsättes, blir den nye läkaren utnämnd till provinsialläkare i distriktet med lön på stat och med rätt till pension såsom provinsialläkare, samt till förste provinsialläkare i länet med tjänstgöringspenningar. Förste provinsialläkaresysslan är af så pass mycket tillfällig natur, att enligt läkareinstitutionen § 17 läkaren kan varda fri från sin befattning såsom förste provinsialläkare snart sagdt af hvilken orsak som helst, blott han så »önskar», men fortfarande behålla provinsialläkaretjänsten.

Då en förste provinsialläkare så lätt af egen vilja kan undandraga sig sin speciella befattning, så bör en indragning ej gärna möta hinder, allra minst om statens väl så fordrar.

Men vill man möjligen af någon slags hänsynsfullhet låta de nuvarande förste provinsialläkare äfven efter en indragning behålla dessa tjänstgöringspenningar tills vidare, så har något liknande inträffat vid senaste provinsialläkarelönereglering 1890, då alla de, som då hade extra tjänstgöringspenningar i vissa distrikt, t. ex. i Norrland å cirka 1,000 kronor, fingo behålla dessa. Då provinsialläkaretjänsterna just i residensstäderna i allmänhet genom en större konkurrens i privatpraktiken äro mindre inbringande, kan ju ett bibehållande af extra tjänstgöringspengar anses delvis motiveradt. Staten gör ju i all fall genom indragningen en vinst, och så småningom bli ju äfven dessa provinsialläkare pensionsmässiga. För öfrigt är ju att motse inom närmaste tid äfven för provinsialläkare ny lönereglering; därvid kan ju bestämmas för provinsialläkare i residensstäderna, att i fall de vilja komma i

åtnjutande af de nya löneförmånerna, så bortfalla de nämnda extra tjänstgöringspengar, de förr hade som förste provinsialläkare.

Man kan väl förstå, att icke blott yngre förhoppningsfulla aspiranter, utan äfven den centrala myndigheten så varmt älska en institution, om hvilken icke utan skäl kan sägas, att den är gunstlingsväsendet satt i system så till vida, som förord till ifrågavarande befattningarne kan gifvas oberoende af ancienniteten, ja det kan till och med på goda grunder misstänkas, att här ligger pudelns egentliga kärna, ehuru någorlunda dold under den skenfagra skylten af hvad man kallat hygieniskt målsmanskap. Men dylika dyrbara lyxinrättningar till båtnad endast för den maktlystna byråkratismen synas föga passande i allvarliga tider för ett litet folk, som måste spänna alla sina krafter för verkligt behöfliga statsändamål.

Sedan en år 1885 af Kungl. Maj:t tillsatt kommitté för granskning af uppgjort förslag till instruktion för provinsialläkare m. m. den 5 april 1887 afgifvit underdånigt betänkande i ärendet och sedan medicinalstyrelsen m. fl. myndigheter däröfver afgifvit utlåtanden, framlades vid 1890 års riksdag en kunglig proposition med förslag bland annat till inrättandet af tjugufyra förste provinsialläkarebefattningar, hvilket förslag vann Riksdagens bifall.

Samma år den 31 oktober utfärdade Kungl. Maj:t »instruktion för läkare, som äro för hälso- och sjukvården inom visst område anställda, äfvensom för andra, som utöfva läkarekonsten».

I enlighet med denna instruktion tillkommer det förste provinsialläkaren i denna hans egenskap och således utom hans åliggande såsom provinsialläkare inom anvisadt distrikt *att* inom länet utöfva tillsyn öfver den allmänna hälso- och sjukvården, *att* verkställa vissa inspektioner, undersökningar och andra tjänsteförrättningar, dels angifna i instruktionen, dels på uppdrag af myndighet, *att* med råd och anvisningar rörande allmänna hälso- och sjukvården tillhandagå Konungens befallningshafvande och menigheter inom länet, *att* med uppmärksamhet följa den vid det civila medicinalväsendet inom länet anställda personalens tjänstverksamhet, *att* insamla och bearbeta statistiska uppgifter rörande länets allmänna hälso- och sjukvård och med ledning af dessa uppgifter söka utröna orsakerna till allmännare förekommande sjukdomar.

Förste provinsialläkaren har inom den sålunda i korthet angifna ramen för hans verksamhet en mängd åligganden, för hvilka här med några ord må redogöras.

Han har att på anmodan af medicinalstyrelsen eller Konungens befallningshafvande afgifva yttranden; vanligen röra sig dessa om in-

rättande af läkaredistrikt och apotek, sanitära förhållanden, åtgärder mot farsoter, lagförslag. Själfmant skall han göra framställningar i hälso- och sjukvårdsfrågor, exempelvis förslag till ordnandet af epidemivården eller afhjälpan det af sanitära missförhållanden, ordningsstadgar för slakterier, mejerier o. s. v. Han utöfvar inseende öfver provinsial- och stadsläkare, apotekspersonal, tandläkare, sjukgymnaster, fältskärer, barnmorskor, sjuksköterskor och vaccinatörer. Tillsammans med hälsovårds- och kommunalnämnder skall han behandla hälso- och sjukvårdsfrågor, han skall öfvervaka att nämnderna fullgöra sina åligganden, han får mången gång själf taga initiativ till anordnandet af epidemisjukstugor, sanitära förbättringar o. s. v. Under förste provinsialläkarens vård stå sjukstugor, epidemisjukhus, sanatorier, alkoholisthem, tuberkulohem, hem för obotligt sjuka, för lytta och vanföra, blinda och döfstumma, privata anstalter för sinnessjuka och idioter, barnhem, skollofskolonier, bad- och brunnsinrättningar m. fl. anstalter. Han skall uppmärksamma sundhetsförhållandena i städer och köpingar, vid fisklägen och industriella anläggningar samt å andra tätt befolkade platser. Kampen mot smittosamma sjukdomar skall han öfvervaka genom inkommande rapporter och genom resor, han skall ingripa på mångahanda sätt vid epidemivårdens ordnande. Inom tuberkulosstriden måste han intaga en ledande ställning. Länets apotek skola årligen visiteras af förste provinsialläkaren, som dessutom skall förrätta afsyning vid ny innehafvares tillträde. Rörande skyddskoppypningen har han att granska och bearbeta de årligen inkomna vaccinationsjournalerna, rätta försummelse, ofta undervisa och examinera vaccinatörer. Han skall öfvervaka barnmorskornas verksamhet, granska rapporter angående af dem utförda instrumentförlossningar och i vissa fall anställa förhör med barnmorskor.

De årliga inspektionsresorna, ordnade efter af medicinalstyrelsen godkänd resplan, taga inom olika län en tid af från 5—14 veckor (inom Gottlands län 3 veckor). Berättelserna öfver dessa resor anses kräfvä en tid af 2—4 veckor. I flera län är förste provinsialläkaren förordnad att utföra läkarbesiktningar å minderåriga vid arbetsplatserna, föreskrifna i lagen af den 17 oktober 1900.

Dessa förste provinsialläkarnes åligganden hafva mera ingående framhållits i det utlåtande, som den 17 sistlidne juli afgafs af den år 1904 af Kungl. Maj:t tillsatta kommittén för verkställande af utredning angående omreglering af provinsialläkaredistriktet m. m. Denna kommitté, som utgjordes af trenne läkare och två ledamöter från hvardera af Riksdagens kammare, föreslår att förste provinsialläkarne inom sex-

ton län skola befrias från dem nu anvisade distrikt, under det att en ledamot anmält såsom sin afvikande åsikt, att det nuvarande förenandet af förste provinsial- och provinsialläkartjänster borde bibehållas, hvarjämte tvänne läkarledamöter föreslå inrättandet af 18 förste provinsialläkartjänster (i vissa fall skulle tvänne län sammanslås till ett förste provinsialläkareområde), hvilkas innehafvare borde förbjudas att mot betalning egna sig åt enskild sjukvård.

Härtill kommer, att den af Kungl. Maj:t år 1904 tillsatta kommittén för rättsläkarväsendets ordnande i sitt betänkande af den 1 november 1906 föreslagit, att de rättsmedicinska förrättningarne, som hittills ålegat provinsial-, extra provinsialläkare och de flesta stadsläkare, skulle inom hvarje län helt öfverlämnas till förste provinsialläkaren (i Stockholms och Malmöhus län borde dessutom en särskild rättsläkare förordnas och i städerna Stockholm, Malmö och Göteborg skulle dessa åligganden tillkomma vederbörande stadsläkare). Nämnda kommitté grundar detta förslag bland annat därpå, att det för erhållande af tillräcklig kompetens på detta viktiga område af tjänsteläkarens verksamhet vore nödvändigt att öfverlåta dessa förrättningar åt ett mindre antal, men mera sakkunniga läkare.

Redan nu finnas särskilda föreskrifter för förste provinsialläkares kompetens på hygienens område, och säkerligen komma fordringarna i dessa afseenden att stiga under årens lopp. Motionären synes antaga, att den kurs i hygien, som hvarje läkare måste genomgå, gör särskild utbildning af vissa speciella målsmän för hygienens öfverflödigt. Erfarenheten har emellertid visat att det område, som förr ansågs kunna behärskas af hvarje legitimerad läkare, med den snabba utvecklingen inom de medicinska vetenskaperna och deras praktiska tillämpning måst uppdelas i allt flere speciella områden, som kräfva sin särskilda utbildning. Och man måste väl skilja på den hygieniska allmänbildning, som bör ingå i hvarje läkares utbildning, och den särskilda sakkunskap inom den allmänna hälsovården, som måste fordras af dem, som hafva till uppgift att framför andra bevaka det allmännas intresse på detta område. Redan nu genomgår hvarje läkare en kurs i rättsmedicin, men ingen vill väl förneka, att det allmännas intresse i hög grad skulle vinna på att de rättsmedicinska förrättningarne uteslutande uppdrogos åt särskildt utbildade läkare, i enlighet med kommitterades förslag förste provinsialläkarne, hvilkas kompetensvillkor sålunda skulle ytterligare skärpas.

Då motionären talar om förste provinsialläkareinstitutionens praktiska innebörd och framhåller, att »därvid hafva ej sällan tendenser till själftagen maktfullkomlighet kommit till synes, som negligerat både kommunal

lagstiftning och kommunala myndigheter, och som hota att utveckla sig till ett olidligt förmynderskap öfver sistnämnda myndigheter», så vill utskottet framhålla, att förste provinsialläkaren icke har något maktmedel till sitt förfogande gentemot hälsovårds- och kommunalnämnder, som försumma hvad dem åligger i fråga om den allmänna hälso- och sjukvården. I dylika fall föreskrifver § 7 mom. 2 af den ofvan omtalade instruktionen: »Finner förste provinsialläkare, på grund af skedd anmälan eller eljest, att hälsovårds- eller kommunalnämnd underlåter fullgöra sina åligganden i afseende å allmänna hälso- och sjukvården, och kan rättelse icke af honom åstadkommas, äger han att hos Konungens befallningshafvande anmäla förhållandet.» Detta är allt hvad instruktionen innehåller angående förste provinsialläkarens möjlighet att påtvinga kommunala myndigheter sin uppfattning om hvad som bör göras eller icke göras i den allmänna hälso- och sjukvårdens intresse.

Motionären framställer den frågan: »Hvad menas med allmän hälsovård?» och förklarar att detta i synnerhet efter förste provinsialläkareinstitutionens tillkomst blifvit allt mer och mer liktydigt med renhållning. Med stöd af citat ur »Hygienisches Centralblatt», förklarar motionären, att hygienien icke längre är enbart en specialgren af medicinen, utan att denna vetenskap bör vara en allmänning för både läkare och dem, som syssla med närbesläktade naturvetenskapsgrenar eller tekniska fackämnen eller nationalekonomi eller som öfver hufvud taget arbeta i det offentliga lifvet. Alltså är det, förklarar motionären, »fullkomligt oberättigadt att längre vilja ha läkare som målsmän för hygienien».

Utskottet medgifver, att den allmänna hälsovården är ett arbetsfält för olika vetenskapers praktiska tillämpning, men ännu en lång tid framåt synes det utskottet vara läkarne, som i första rummet böra representera det hygieniska allmän-intresset, äfven om de härvidlag ingalunda äro de enda representanterna för hygienien. Därför att bakteriologien numera spelar en stor roll inom vissa rent tekniska områden, torde det väl icke anses »fullkomligt oberättigadt» att placera läkarne bland denna vetenskaps målsmän. I de konflikter, som då och då förekomma mellan kommun och tjänsteläkare rörande allmänna hälsovårdsangelägenheter, torde läkaren — enligt hvad erfarenheten visar — i de allra flesta fall företräda det allmännas sundhetsintresse gentemot enskildas likgiltighet eller ekonomiska intressen, såsom vid bekämpandet af farsoter, vid framtingandet af hygieniska anordningar inom tätbebyggda samhällen o. s. v. Om en eller annan förste provinsialläkare någon gång tilläfventyrs drifvit sina fordringar längre än hvad för-

hållandena oundgängligen kraft, så torde detta väl näppeligen utgöra tillräckligt skäl för förste provinsialläkareinstitutionens afskaffande.

Ett fördelande af förste provinsialläkarnes åligganden på rikets samtliga provinsial- och extra provinsialläkare skulle medföra å ena sidan en högst väsentlig ökning af arbetskrafterna inom medicinalstyrelsen för bearbetning af berättelser och statistiska uppgifter, för inspektionsresor och besiktningar m. m., och å andra sidan belasta sistnämnda tjänsteläkare med göromål, som i hög grad skulle minska möjligheterna att tillgodose allmänhetens växande kraf på enskild sjukvård.

Ser man på de tjänstegöromål, som författningsenligt åligga förste provinsialläkarne och för hvilka ofvan redogjorts, och betraktar man den erfarenhet, som vunnits om denna institution under de sjutton år den varit i verksamhet, så lär man så långt ifrån finna den vara en lyxartikel, att man tvärtom måste erkänna den vara af så stor betydelse för den allmänna hälsovårdens tillgodoseende inom vårt land, att dess afskaffande skulle medföra oberäkneliga svårigheter. Härtill kommer, att kommittéutlåtandet af den 17 juli 1907 angående omreglering af provinsialläkaredistriktet m. m., såsom ofvan anförts, jämväl innehåller förslag rörande förändringar i förste provinsialläkareinstitutionen, hvadan den af motionären väckta frågan i samband med detta förslag inom en nära framtid torde komma under Riksdagens pröfning.

På grund af hvad sålunda anförts, får utskottet hemställa,

att förevarande motion ej måtte till någon Andra Kammarens åtgärd föranleda.

Stockholm den 18 februari 1908.

På utskottets vägnar:

KNUT KJELLBERG.